

УДК 821.161.2=162.1'04.09

Радишевський Р. П.
ORCID 0000-0002-5279-8232

ДАНИЛО БРАТКОВСЬКИЙ ЯК «БЛЮСТИТЕЛЬ БЛАГОЧЕСТЯ»: ПОЛЬСЬКОМОВНА ПОЕЗІЯ

Анотація. У публікації проаналізовано світоглядну систему Данила Братковського, представлену у його польськомовній поезії. Вказано на два вектори її розвитку в багатокультурному просторі пограниччя – як громадянина Речі Посполитої та сина українського народу, який на той час формував барокову культуру цієї держави нарівні з іншими народами. Ця багатовекторність відображена у збірному образі героя-сармата і визначена як цивілізаційний протейзм (Ришард Лужний, Давид Шимчак та ін.). «Благочестя» митця проявилось не лише в релігійних питаннях, а й в морально-суспільному кодексі, який він сповідував. Більшість віршів збірки «Світ, по частинах розглянутий» присвячені саме цій тематиці, обрамленій бароковим концептизмом. Більш детального розгляду потребують проблеми жіночої долі, молодості та старості, свободи національного вираження, моральних переступів у суспільстві, політичної рівності тощо.

Ключові слова: благочестя, польськомовна поезія, братство, міжкультурний простір, пограниччя.

Інформація про автора: Радишевський Ростислав Петрович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри полоністики, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: rostyslav.r58@gmail.com

Radyshevskiy R.

DANYLO BRATKOVSKIY AS A «SPEAKER OF PIETY»: POLISH LANGUAGE POETRY

Abstract. The article analyzes the worldview system of Danylo Bratkowski, presented in his Polish-language poetry. Two vectors of her development in the

multicultural space of the border area are indicated - as a citizen of the Commonwealth of Nations and a son of the Ukrainian people, who at that time formed the baroque culture of this state on an equal footing with other peoples, but at the same time defended her own national values. It has been proven that the poet embodied the principles of civilizational proteism, which, according to David Szymchak's definition, had a moderate character. This was manifested in the image of the Sarmatian hero, who skillfully combined common state values with his own national and religious beliefs in the intercultural space of the borderland.

The artist's «piety» manifested itself not only in religious matters, but also in the moral and social code that he professed. Most of the poems in the collection «The World Considered in Parts» are dedicated to this very topic, framed by baroque conceptualism. The problems of women's fate, youth and old age, freedom of national expression, moral transgressions in society, political equality, etc., require more detailed consideration.

One of the key moral transgressions among representatives of different nationalities was alcoholism. Many poems by Danylo Bratkovskyi are devoted to this problem. The poet condemned this harmful habit, both male and female, which destroyed the person and his environment. A passion for excessive wealth and foreign fashion, which often put a person in a ridiculous position, had similar negative connotations. Laughter combined with satire became a feature of Bratkovsky's authorial style.

The writer's fascination with Sarmatian ideas influenced the formation of his lyrical hero. He is presented in the spirit of idealization, devoid of negative features, endowed with special virtues. From a political point of view, this image has a more realistic character, since the Polish and Ukrainian nobility preserved the tradition and attributes of their status, but in their actions and habits they deviated far from this ideal. From the collection it appears that the author idealized himself and portrayed himself as an example to follow.

Balancing between political ambitions and universal values, expressed in philosophical and religious dimensions, testify to the high level of education and diplomacy of the poet as a representative of the Ukrainian people, Orthodoxy and a citizen of a multicultural state.

Key words: piety, Polish language poetry, brotherhood, intercultural space, borderland.

Information about author: Radyshevsky Rostyslav, doctor of philology, professor, head of the department of Polish studies, Institute of philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: rostyslav.r58@gmail.com

Radyszewski R.

**DANIEL BRATKOWSKI JAKO «OBROŃCA POBOŻNOŚCI»
POLSKOJĘZYCZNA POEZJA**

Streszczenie. W publikacji uległ analizie system światopoglądowy Daniela Bratkowskiego, ukazany w jego polskojęzycznej poezji. Uwzględniono dwa kierunki jego w przestrzeni wielokulturalnej pogranicza – jako obywatela Rzeczypospolitej oraz syna narodu ukraińskiego, który wówczas kształtował barokową kulturę tego państwa na równi z innymi narodami. Tę wielokierunkowość odzwierciedlono w zbiorowej postaci bohatera-Sarmaty i określono jako ptoeteizm cywilizacyjny (Ryszard Łużny, Dawid Szymczak i in.). «Pobożność» artysty została ukazana nie tylko w kwestiach religijnych, lecz również w społecznym kodeksie moralnym, którego Bratkowski był twórcą. Większość wierszy zbioru «Świat po części przezyrzany» obejmuje te tematy, ujęte w kontekście konceptyzmu barokowego. Uściślenia badań potrzebują problemy losu kobiet, młodości i starości, wolnej identyfikacji narodowej, społecznych przestępstw moralnych, równouprawnień politycznych itp.

Słowa kluczowe: pobożność, polskojęzyczna poezja, bractwo, przestrzeń międzykulturalna, pogranicze.

Nota o autorze: Radyszewski Rostysław, doktor filologii, profesor, kierownik katedry polonistyki, Instytut filologii, Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki.

E-mail: rostyslav.r58@gmail.com

Літературна діяльність Данила Братковського, луцького православною «братчика» та суспільного діяча давньої Речі Посполитої, найчастіше асоціюється з дисидентською діяльністю через трагічну загибель поета та його участь у повстанні Семена Палія. Однак за цими подіями, безсумнівно великої ваги, стоїть маловивчений творчий геній, якому ми плануємо присвятити особливу увагу у цій публікації.

Поетичній спадщині Д. Братковського, яка складається із єдиного об'ємного тому «Świat po części przezyrzany», присвятили

свої наукові розвідки такі вчені, як В. Шевчук [4], О. Бірюліна [3], о. І. Ісіченко [8], М. Довбищенко [6], Г. Калантаєвська [9], В. Доманицький [11], О. Бай [1-2], О. Трюхан [12], О. Турчин [13] та ін. Звертаючись до життєпису поета, прагнемо наголосити на важливості досліджень таких учених, як П. Борек [14], Р. Кживи [15], М. Жулинський [7], М. Корпанюк [10], Д. Шимчак [16] тощо.

Першим, хто голосно заявив про непересічність постаті Данила Братковського та творів, був козацький літописець Самійло Величко [5]. Саме звідси походить визначення про «чоловіка вченого, поета, святого благочестя непорушного блюстителя». Це саме той контекст, у якому передусім потрібно розглядати цілісність літературної спадщини поета-борця, зокрема основи його світогляду, підвалини художньої та риторичної манери, особливості образної системи та структури збірки тощо.

Вітчизняні та зарубіжні біографи увиразнюють кілька ключових моментів життєпису Братковського. Передусім ідеться про те, що він, з одного боку, голосував на сеймах і сеймиках багатонаціональної Речі Посполитої, виконував функції підчашого, мав значні політичні перспективи як представник української шляхти. З іншого боку, вихований на традиціях Луцького православного братства, яким свого часу керував його батько, поет опонував у справі всіх українських питань, мав чітко виражені національні погляди і захищав східну православну віру. У 1700 році доля звела його з Іваном Мазепою, що мало значний вплив на подальший вияв його життєвої позиції. Більше того, завдяки давній студентській приязні з Семеном Палієм Данило Братковський долучився до повстання під його проводом. За це 26 листопада 1702 року його було страчено в Луцьку шляхом четвертування. У межах цих знакових подій та контактів формувалася муза Братковського, шліфувався його сатирично-памфлетний авторський тон.

Уміле балансування у міжкультурному просторі пограниччя свідчило про високий рівень освіченості, інтелігентності, дипломатії барокового митця. І хоча на локальному рівні Д. Братковський неодноразово потрапляв у суперечки та конфлікти, як державний діяч

він вмів проявити свою стриманість, поміркованість, розсудливість. Можна стверджувати теж, що для нього було властиве балансування між політикою та універсальними цінностями. Тому філософія поета опиралася на його побуті та так званому «благочесті».

Політична кар'єра Братковського розвивалася дуже стрімко. Це пояснюється передусім тим, що будучи сином старости православною братства Богдана Братковського, відомого суспільного діяча Волині, Данило користувався значним авторитетом у своєму локальному середовищі. Далі коло впливів майбутнього письменника розширилося завдяки київським студіям. Саме в ті часи юнак познайомився з Семеном Палієм та іншими радикально настроєними українцями, які мріяли про відродження нації в мультикультурній атмосфері Речі Посполитої, де першість належала всьому польському. З роками відчувається все більший розвиток поміж двома векторами розвитку політичних поглядів Д. Братковського – польським і українським. Його особистість – типовий приклад захисника національних ідей в універсальній системі цінностей, оснований на християнському віровизнанні, доля якого склалася трагічно.

Окремо необхідно звернути увагу на прихильне ставлення Братковського до польського короля, під протекцією якого він перебував усе своє зріле життя. Початок збірки є свідченням цієї прихильності, однак вступний вірш можна теж потрактувати як риторичний прийом та спробу оминати цензуру, яка не допустила б до друку книгу поета-бунтівника.

Д. Братковський як публічна особа ніколи не декларував прихильності до Московії, що, зокрема, виразно простежується в його творчості. Його місія мала у повстанні дипломатичний характер – він відбув таємну подорож на Лівобережну Україну, до Івана Мазепи, який прагнув поєднати українські землі під протекторатом московського царя. Простежуємо тут певну неспівмірність усіх попередніх політичних дій антиросійського спрямування із остаточним рішенням письменника вдатися до радикального, збройного кроку за допомогою Москви. З огля-

ду на це можна ствердити, що протягом життя погляди Братковського зазнали значної трансформації – від універсальних суспільних вимог, покладених на шляхетський стан, до якого в ідеалі як рівноправна мала належати і українська православна шляхта, до національно-визвольного імперативу, який нуртував у світогляді письменника з ранніх років.

Як «блюститель благочестя» Братковський опирався на моралізаторські тенденції розвитку барокової літератури всієї Європи та українсько-польського пограниччя зосібна. Олена Бай, характеризуючи моральний портрет його ліричного героя, зауважує: *«Причин постулату моральності в поезії бароко було декілька. По-перше, поезія більшою мірою, ніж власне риторика чи філософія, надавалася до естетичного формування особистості. Вона володіла арсеналом художніх засобів, зокрема фікцією, для різнобічного висвітлення цієї проблематики та її наближення до читачів. По-друге, суспільству про вищі матерії потрібно розповісти його мовою, а не філософськими чи богословськими термінами, які належать до царини науки й існують для вибраних. По-третє, моралізаторські цілі втілювались у життя завдяки наслідуванню стародавніх авторів. Така ретроспектива, на яку не мала впливу динаміка історії, будувала етичний ідеал поезії як універсальної категорії»* [2, с. 30].

У цих трьох вимірах моралізаторство бароко уповні відображене у творчості Д. Братковського як філософська, суспільна та релігійна категорії які поєднують у собі давні традиції з тогочасним духом епохи.

Поетичний том містить 525 віршів, кожен з яких є автономним твором памфлетного характеру. Проте автор наголосив, що варто їх сприймати як частини єдиного цілого, об'єднані спільною ідеєю та темою, яке ми попередньо визначили як «благочестя». Маємо справу із роздумами поета, як можна відродити давню Річ Посполиту з її шляхетським обличчям та благородними ідеалами. Політичні амбіції в цьому плані підлягають релігійним засадам, на чому письменник наголошує у багатьох поезіях.

Вірші Д. Братковського мають циклічний характер, а їхні теми нерідко повторюються. Їхнє головне завдання – показати у поезії макро- й мікросвіт в усій строкатості, з недоліками та перевагами. Це добре видно вже з перших віршів, наприклад, із твору «Koło świat. Autor do siebie» («Світ – коло. Автор до себе»):

Koło świat (mówią) kołem się obraca,
Nabędzie wiele, aż razem utracą;
Zbwszy wszystkiego, znowu nabyć może!
Fortuny koło w ręku Twoich, Boże!
Ej, koło moje! Gdzieś, koło, zalgnęło,
Że dotąd wzgóre obrotu nie wzięło?
Powróć na góre te koło co prędy,
Mój dobry Panie, gdyż trzeba pieniędzy [4, с. 278].

Описуючи категорію світу, поет вдається до вдалого риторичного прийому, вміщаючи у це поняття всі моральні якості людини, які будують її ідеал, відтак від конкретної особи він рухається у бік узагальнення та стереотипів. Його ліричний герой – це передусім наратор, який стежить за діями своїх співвітчизників і виводить із цих роздумів висновки.

При цьому світ є конгломератом позитивних і негативних рис, серед яких людині необхідно вибирати добро і нехтувати злом. Письменник конкретизує категорію духовних трансформацій, оскільки зауважує:

Świat gani dobrych, świat złych często chwali.
Czym się to dzieje? Każdy sobie gali!
Świat niestateczny cuda robi z nami...
My świat, braciszku, my to robim sami!
My to robimy, a świat winujemy,
Osoba winna - my obraz bijemy [4, с. 140].

Один із імперативів цього вибору – релігійність. У польськомовній поезії Братковського вона охоплює як східну, так і західну християнські традиції. У творах збірки немає поділу на конфесії, а наголошено на спільних цінностях як багатокультурного надбання давньої Речі Посполитої.

П. Борек, опираючись на джерела, наводить такі біографічні факти: «Важливою дослідницькою проблемою, пов'язаною з біографією автора «Світу, по частинах розглянутого» залишаються зв'язки поета з православ'ям. Прихильність до «грецької релігії» він виявляв наприкінці 70-тих років XVII століття, коли спільно з батьком брав участь у діяльності Луцького церковного братства. У 1678 році керівництво братства подало на Богдана позов до міського суду з приводу численних переступів (наприклад, привласнення майна), у період його перебування на посаді братського старости. Як відомо, зрештою Богдана звільнили зі староства над братством. Очевидно, це не вплинуло на позицію Данила, який наприкінці наступного року (разом із житомирським хорунжим Вацлавом-Святополком Четвертинським) був обраний членом делегації від Луцького церковного братства до Любліна, де мали вестись переговори щодо поєднання уніатів з православними» [15, с. 17]. Подібні трактування джерельної бази життєпису Данила Братковського знаходимо і в інших сучасних польських науковців. Варто тут звернути увагу на суперечність між польськими та українськими дослідниками. Відомо, що Українська Православна Церква з огляду на відважну національну позицію та мученицьку смерть за справу віри проголосила Данила Братковського святим. Його життєві вади натомість залишаються предметом особливої уваги польської сторони. Такі дві поляризовані позиції свідчать про те, що остаточне слово про життя і творчість Д. Братковського, позбавлене крайнощів та радикалізму, ще не сказане. Відтак літературна творчість цього суспільного діяча та митця інтерпретується досі теж двояко та радикально. У цьому ключі варто зазначити, що об'єктивний підхід спроможний вивести дослідників на шлях поміркованості та певної емоційної дистанції. Уважаємо, що відданість православ'ю не була вадою роду Братковських, а знаком особливої приналежності до роксолянської шляхетської династії, яка розвивала культуру Кресів.

У Давида Шимчака простежуємо цілком нові дослідницькі тенденції. Він слушно обрав інший – не виключно біографічний

– шлях аналізу, звернувши увагу на вияв «цивілізаційного протеїзму» у творах письменника, який прихильно ставився до культурного надбання інших народів. Що більше, сам не сторонився польської мови, створивши польськомовні вірші з тією метою, щоб до них мало доступ більше число громадян Речі Посполитої. Відтак можна переконатися, що у формуванні світоглядної авторської системи не ідеться про замкнене середовище чи локальні зацікавлення письменника, а радше про його політичні амбіції, які паралельно були виявом національної позиції. Братковський виходить із умовних кордонів і промовляє до читачів без жодних застережень. У цьому його «благочестя» справді підтверджується літературним і біографічним фактажем.

Варто погодитися з думкою Д. Шимчака, що у віршах Данила Братковського дуже чітко виражений протеїзм, проте не в радикальному його значенні, як це було у творчості Мелетія Смотрицького чи Касіяна Саковича, котрі кардинально змінили свій світогляд з огляду на «іншого». Вивчаючи світоглядну систему, виражену в поезії Данила Братковського, дослідник окреслює її як цивілізаційне явище, процес зближення культур. Опираючись на вчення Ришарда Лужного про міжкультурний простір пограниччя, зазначає: *«„Польський” світ в очах русина міг, але не мусив бути чужим. Так само зміна поглядів протеїста не означала повну відмову від попередніх переконань. Мається на увазі абсолютно різні площини дискурсу. Одночасне існування у кількох світах, у цій „синтетичності культур”, про яку писав Лужний, не суперечило антитетичній позиції (у значенні: опозиційним поглядам). Вона не обов’язково була цілком протилежною чи дефінітивною. Отож, протеїзм можна потрактувати як явище полівалентне, еволюційне і певною мірою динамічне, проте часто приховане, оскільки не підлягає однозначній категоризації (воно повністю відрізняється від поширеного „gente Ruthenus, natione Polonus”)*» [16, с. 140].

У цьому значенні протеїзм не обмежується ані територією, ані приналежністю до певної нації, однак не зводиться до безідейності чи байдужості до релігійних (конфесійних) і національних

проблем. Таким об'єднувальним чинником у межах українсько-польського пограниччя був сарматизм, який традиційно мав два прояви – власне польський і міжкультурний, у випадку з українською культурною інтерпретацією – сарматсько-роксолянський. У межах цих сарматських парадигм формувалася система цінностей і закладалися основи світогляду.

Данило Братковський увів у поетичний міжкультурний простір пограниччя образ сармата-роксолянина, підносячи його до вершин ідеалу. З іншого боку, він висміяв ті недоліки, які від цього ідеалу відводять. В обох вказаних випадках ідеться про збірний образ, у якому в контексті окремих творів виділені певні вади та переваги. Мораль слугує інструментарієм, за допомогою якого ці характеристики можна представити в очевидний спосіб.

Ольга Турчин, яка присвятила творчості Д. Братковського дисертаційне дослідження, у ньому слушно підкреслює невідповідність поміж ідеалом шляхтича та його літературним змалюванням. Зокрема, пропонує врахувати індивідуальний характер згаданого збірного образу. Принагідно зазначає: *«Одним із об'єктів поетичного переживання автора книги «Світ...» стали проблеми особистісної відповідності персонажів ідеалові людини, сформованому на засадах концепції універсалізму (людина – віддзеркалення гармонії Всесвіту і його Творця), та співвідношення тієї ж особистості із парадигмою характеристик певної людської спільноти українського народу, котрий на період XVII століття наполегливо обстоював свою національну окремішність. У більшості творів Д. Братковський висвітлює невідповідності між барокового ідеалу людини як гармонії божественного і земного, тобто здатність і необхідність особистості жити за законами Божими, наслідуючи ідеал Христа, протиставляється тому укладу суспільного життя та моделям поведінки у ньому, які були характерними для сучасного поетові світу»* [13, с. 86].

Вибраний поетом сатиричний спосіб зображення шляхтича за допомогою епіграм при цьому гармонійно вписувався в авторську концепцію барокового протиставлення образів.

Роман Кживи окреслює збірку Данила Братковського як «книгу гірких спостережень»: *«Загалом епіграмний том Братковського – це збірник творів, які змальовують дійсність з перспективи незалежного шляхтича і водночас є не дуже оптимістичним поглядом на людську натуру. Засобом, за допомогою якого автор «розглядає» світ», є збірка епіграм переважно сатиричного та дидактичного спрямування жанру. У цій концепції збірника можна віднайти роздуми поета про функції книжки епіграм, основаних на традиціях гуманізму»* [15, с. 25–26]. Водночас він підкреслює, що йдеться про дидактизм прихований, оскільки лише в кількох епіграмах Братковського виховні мотиви представлені як очевидні. В іншому місці дослідник констатує факт, що суспільство настільки деградувало, що *«Братковський є захисником втрачених цінностей: громадянських чеснот, ідеї справжнього шляхетства, зокрема милосердя»* [15, с. 32]. Під цим кутом зору проаналізовані польськокомовні поезії покликані видобувати з таємних глибин людської психіки та підсвідомості ті риси, які можуть допомогти людині сформуватися як високоморальна особистість. Відтак особливого звучання в збірці набувають мотиви смерті, яка не вбиває, а очищає і трансформує, та життя, яке повністю оновлюється в світлі морального канону, попередньо проходячи фазу відмирання.

Письменник немов похиляється над людською екзистенцією, із жалем та болем констатує факт, що людина від початку має злі схильності, а тому в неправильному устрої суспільства лише нарощує рівень негативу та зла. «Благочестиві» особи, про яких у віршах знаходимо лише фрагментарну інформацію, є на цьому тлі винятковими, унікальними. До таких «вибраних» душ автор зараховує і себе. Жінки, у його розумінні, бувають побожні і благочестиві, проте це зустрічається вкрай рідко. Так само виглядає ситуація з молодими здібними юнаками чи морально зрілими старшими особами. Однак кінець їх усіх все одно сумний. Чисті душі несправедливо швидко відходять до неба, а на землі зростає рівень несправедливості та непорядності. Така сумна перспектива різко контрастує з небесними реаліями, такими як небо, рай,

небесні оселі, вічність, вічна нагорода тощо. Земні реалії зосереджені на фальшивих цінностях, які викриває релігія та суспільні пророки, до яких належать між іншими і поети.

Автор епіграм в ролі сарматського пророка, провісника (пол. *wieszczą*) бичує у слабкій людській природі хитрість, жадібність, слабохарактерність, захланість, нахабність, надмірне вживання алкоголю, брехню та інші поширені вади, які в християнстві окреслені як гріхи. Усі вони мають понаднаціональний і понадконфесійний характер. Поняття гріха в розумінні поета охоплює усі сфери життя і всі стани. Братковський детально описує у віршованих рядках кожен із них, принагідно пропонуючи іншу, позитивну перспективу. Цей аспект значно полегшує сприймання його творів. Окрім цього, атракційна функція у збірці відведена влучному гумору. Пророча функція у збірці «Світ, по частинах розглянутий» спрямовує погляди читачів у вищі сфери духовності. Проти вагою до них є низькі суспільні та моральні потреби суспільства, яке втрачає своє власне обличчя і одягає маску.

Так, в Україні за часів правління Івана Мазепи активно поширювалися західноєвропейські, насамперед французькі, віяння моди, які конкурували із сарматськими. Данило Братковський писав про таке новаторство з осудом, виступаючи на захист старосвітських традицій та сарматських ідеалів, які загалом були характерні для польської шляхти. Відчутна внутрішня контраверсія письменника, якого виховали на суспільних ідеях Речі Посполитої, однак він був вихідцем із українських земель. Ці внутрішні суперечності у поезії Братковського – повсюдні. Зокрема, у вірші «O reformie starej mody» («Про реформу старої моди») він зазначав:

Słusznie ci bardzo sobie postępują,
Którzy tę starą modę reformują.
Panimatka córce gała starą modę.
A Pan zięć widzi przez to wielka szkodę.
Więc dla pożytki wnet każe przerobić;
Lepiej on będzie umiał żone zdobić.
Zaryty tabin za staroświętczynę,

Koralum Quinium sprawi Francużczyżnę;
Bierzmy, duszejko, z nowej mody wzorki,
Przedajmy złoto, a kupmy faworki;
Wstęgi, duszejko, powagę dziś mają,
Gdy i na szyjach piesków ich wieszają (С. 92, 94).

Автор у своїх поезіях не ставить українську тематику особно. Назва Україна швидше вживається тут у географічному сенсі. Тому можна говорити лише про завуальовану, приховану українську тематику. Іронія долі митця полягає в тому, що він у поезіях усіляко возвеличував свою батьківщину Річ Посполиту, хоча був страчений за участь у козацькому повстанні. Проте в багатьох віршах не лише домінує патріотична польська тематика – автор досліджує польську традицію та звички (вольність, шляхетська рівність), якими милується, а разом з тим і критикує їх. Ці мотиви визначили провідну ідею творчості Д. Братковського – шляхетсько-сарматську, основану на універсальних принципах, свободи, рівності, моральної стійкості, лицарського благородства, християнського милосердя та справедливості. У цьому ключі написано кожен вірш збірника «Світ, по частинах розглянутий».

Так, у вірші «Машкари» поет зауважує:
Ach, Polsko, Polsko, tożes się zaćmiła,
Kiedy maskary na siebie włożyła!
Kaptur na oczach - nie widzisz ubogich,
Walk, trwóg, ciemności nie uchodzisz srogich.
Zrzuć kaptur, a daj nędznym nieobłudnie,
Ciemność twa będzie jasność, niż w południe! [4, с. 134].

Данило Братковський у творах «Banket na Sejmiku» («Бенкет на сеймику»), «Sejmik» («Сеймик»), «Na Sejmiku jak ma być» («Як має бути під час сеймику»), «Do instrukcji» («До інструкції»), «Vota Sejmikowe» («Квота сеймикова»), «O Sejmiku» («Про сеймик»), «Autor radzi» («Автор радить»), «O Deputackiej elekcji» («Про депутатську елекцію») описав внутрішню діяльність і традиційність шляхетських воєводських сеймиків. Результати такої діяльності – невтішні, тому письменник у вірші

«Про депутатську елекцію» застерігав представників влади від непродуманих вчинків і морального занепаду, вводячи у текстовий простір ідеал вічного життя:

Listy rozpisać, wielki bankiet sprawić,
 By ubogiego sztuki chleba zbawić.
 Remisja pójdzie, na to naważyłem,
 Aby w ostatnie ubóstwo wprawilem.
 Nie będzie zaczym, rad nie rad porzuci,
 A czas za czasem żywot mu się skróci;
 Bym wszystko stracił, a dokaże tego,
 Że ten taki syn nie weźmie niczego.
 O pewnie wszystko straciłeś, gdy duszę
 Straciłeś wiecznie, przyznać tobie muszę [4, с. 204].

Питання шляхетського парламентаризму було не лише професійною сферою діяльності поета, разом із цим він звертався до загальних політичних питань, а також критикував патріотизм депутатів, яким було доручено розгляд важливих державних і суспільних проблем. Згадані вірші різні за формою та сюжетним змістом. Варто звернути увагу на їхню тематичну однорідність. Так, у вірші «Депутатська елекція» вона виражена влучною фрашкою на зразок польських фрашок XVII століття:

Sześć mis, do tego sześćdziesiąt pułmisków,
 Sto flasz, a tysiąc do tego kieliszków:
 Lij, przelij, czołem bij przed każdym bratem,
 Jeżeli chcesz być panem deputatem [4, с. 176].

Данило Братковський у вірші «Gdzie jaki obuczaj» («Де який звичай») порівнював польські й українські звичаї, засуджуючи алкоголізм як повсюдне зло. В етнографічному плані вірш цікавий, зокрема, тим, що в ньому подано назву українського алкоголю – «Aquauita», яку Валерій Шевчук слушно переклав як «оковита»:

U nas na Rusi, jak gościa przywita,
 Zaraz na stole piwo Aquauita.
 Nim ieść zgotują, tak Pan gość podraczy,
 Comu jeść dadzą, drugi nie obaczy.

Dobrzesz to w Polsce, co wprzód dyszkuruja,
W lot za siedm godzin obiad nagotuią [4, c. 324].

Натомість у вірші «Do Karczemnika diaboł się przymyka» («До корчемника диявол приника») Данило Братковський подав поетичний опис корчми, звідки зло п поширюється серед людей різних станів та національностей. Його сатиричний тон витриманий у дусі бароко. Образ пияка не вписувався у загальну картину «благочестя». Одним із головних героїв таких віршів є диявол, що відповідало теж церковній науці про правди віри і чесноти:

Guczysz wykrzykasz, pilnujesz muzyki,
Zażywasz tydzień miejskiej polityki.
Szatan przychodzi miluchno przywita,
Rzekł: Panie non est vita, nisi ita.
Zażywaj świata póki szczęście płuży.
Diaboł naliwa, diaboł w tańcu służy.

A Waszmość krzyczysz: Graj dalej muzyka... [4, c. 268].

У сарматській культурі корчма відігравала різні функції – була місцем відпочинку мандрівників або зустрічей і забав місцевого населення, тут укладалися угоди, грали весілля, відзначали дні народження, хрестини. Навіть у поезіях побутового спрямування присутні політичні мотиви. Так, в одному з віршів автор обіграє слово «Хміль», трактуючи його і як рослину, і як скорочену версію прізвища українського гетьмана. Висновок автора категоричний: хмільна людина ненадійна, не додержує свого слова, не здатна на адекватні вчинки і навіть небезпечна. З огляду на те, що ці риси ідеалізували українського/польського сармата, можемо зробити висновок, що і сам проект благочестя у релігії та суспільстві був спрямований на ідеалізацію особистості.

Тематичну цілісність із поезією «Хміль» складають інші твори збірки – «Co miód umie» («Що вміє мед»), «Ludziom odmiana od chmielu dana» («Одміна людям од хмелю буде»), «» («Про пияків»), «Lubo Chmiel leży, zda się, że bieży» («Хоча Хміль лежить, здається, що біжить»), «O karczemniku» («Про корчемника»), «O zawiozanej ro chmielu głowie» («Про скаламучену голову»), «Chmiel» («Хміль»)

та ін. Така численність віршів, скерованих проти надмірного вживання алкоголю, свідчила про те, що проблема п'янства була однією з найбільш згубних звичок, яка нищила суспільні відносини і моральність.

Привертають увагу послідовно подані вірші про польські міста, які не лише розкривають настрій кожного з них, притаманну атмосферу й традицію, а й відтворюють тогочасну загальну суспільну картину, в якому ключова роль належала шляхетському середовищу. Це типові приклади польської поезії, де українська тематика відіграє другорядну роль, оскільки, за Братковським, шлях до Києва лежить через Варшаву. Тим не менше, Львів залишається батьком, завдяки якому зберігається давня шляхетська культура. Такий розподіл ролей серед міст Речі Посполитої свідчить радше про сарматську світоглядну позицію письменника, аніж роксоланську. Загалом просторові концепти автор використав для представлення клімату усієї тогочасної епохи. Це ціла низка віршів-топонімів, на основі яких вимальовується літературна карта із сатирично обіграним мотивом здобування розкоші та багатства. Так, вірш «Warszawa Matka» («Варшава Мати») сповнений іронії та сарказму, бо столичне життя своїм надміром та пишнотою перекреслювало осіб із Кресів та польських регіонів (як от мазурів – поширеного образу вбогості). Зокрема, поет писав:

Samem doświadczył, że ta cna Warszawa,
Dalszym przychodniom jest to matka prawa:
Z Litwy li będziesz, czyli od Kijowa,
Będziesz miał w mieszku - chętnie matka schowa.
A bez pieniędzy swojemu ziomkowi;
«Nie znam cię, synu» - mówi Mazurkowi [4, с. 258].

Він підкреслював, що ділиться власним досвідом, таким чином запрошуюючи читача до творчого та суспільного діалогу. Ця діалогічність відображала нові тенденції в розвитку польськомовної літератури, спрямованої на відкритість і дискусійність. Подібну тематику простежуємо в поезіях «Lublin siostra» («Люблін сестра»), «Poznań» («Познань») та фразка «O innych miastach»

(«Про інші міста»), яка коротко, проте влучно підсумовує топографічний цикл.

Чимало поезій автор присвятив самому собі, подавши в них міркування або розмови із самим собою про найсокровенніші питання. Ці вірші мають однакову назву «Autor do siebie» («Автор до себе»), але різні за тематикою та спрямуванням. Вони подають кредо митця, його почуття та цінності:

Obym ja przeszedł i Owidyjusa,
Bez grosza przecie smutna moja dusza;
Mowa zaczęta kwestyje podaje,
Mnie bez pieniędzy repliki nie staje;
Kiedy przy zdrowiu, dość mam złota w worze,
Wiem, co powietrze, co ziemia, co morze [4, с. 314].

Підсумовуючи, зазначимо, що Данило Братковський як захисник віри, добрих сарматських звичаїв та української культури в умовах міжкультурного пограниччя уклав свою збірку на основі універсальної картини світу. Він підіймав питання про Бога та віру, диявола, рай, пекло, накладаючи ці мотиви на суспільні реалії. Указані теми є підґрунтям для вивчення авторської антропології. Братковський розглянув людину у сфері її діяльності або залежною від інших людей. У цьому сенсі його поезію можна порівняти хіба що з творчістю Климентія.

Отже, попри те, що збірка Данила Братковського – його єдине духовне дітище, залишене нащадкам, її вартість неоціненна. Проблеми, підняті в середовищі на межі XVII-XVIII ст. актуальні до сьогодні, а сатирично-іронічний стиль письменника захоплює художньою вправністю, спонукає до роздумів і поновних прочитань, оскільки за кожним бароковим образом-концептом стоять не лише буквальні, а й приховані значення. У цьому мистецькому калейдоскопі яскравіше вимальовується постать визначного діяча українського народу, який віддав своє життя задля її майбутнього блага і свободи.

Змальовані ним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бай О. Амбівалентність творчості Данила Братковського: від шляхетського бароко до «золотої вольності». Київські полоністичні студії. Т. XXIV. Київ: Талком, 2015. С. 297–300.
2. Бай О. Поезія Данила Братковського у світлі моралізаторських тенденцій бароко. Київські полоністичні студії. Т. XXVII. Київ: Університет «Україна», 2016. С. 29–34.
3. Бірюліна О. Джерела до вивчення життя і творчості Данила Братковського. Волинь у житті та творчості письменників. Луцьк : Вежа, 1999. С. 17–21.
4. Братковський Д. Світ, по частинах розглянутий = Świat po części przeuzgany: переклад, джерела, студії. Луцьк: Видавництво обласної друкарні, 2004. 463 с.
5. Величко С. Літопис : в 2 т. / пер. В. Шевчук. Київ: Дніпро, 1991. Т. 2. 642 с.
6. Довбищенко М. Данило Братковський в суспільно-релігійному житті Волині останньої третини 17–початку 18 ст. Дрогобицький краєзнавчий збірник / ред. Л. Тимошенко, Л. Винар, Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін. Дрогобич: Коло, 2014. Вип. XVII-XVIII. С. 143–153.
7. Жулинський М. Данило Братковський – волинський «блюститель благочестя». Українсько-польські літературні контексти доби Бароко. Київ: [б. в.], 2004. С. 370–382. (Київські полоністичні студії ; т. 6).
8. Ісіченко Ігор (Архиепископ). Історія української літератури [Електронний ресурс]. URL: <http://www.bishop.kharkov.ua/kursi-lekcij/istoria-ukraïnskoïe-literaturi-per-pol-hih-st> (дата доступу : 12.10.2022).
9. Калантаєвська Г. Філософсько-етичне поняття і бачення світу в поезії Данила Братковського. Філологічні трактати. 2009. № 1. С. 29–36.
10. Корпанюк М. Данило Братковський: поет, патріот, «хлопоман». Слово і час. 1991. № 11. С. 8–12.
11. Корпанюк М. Вірші Данила Братковського в опрацюванні Василя Доманицького [Електронний ресурс]. Василь Доманицький: особистість і науково-творча спадщина. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2011. С. 84–94. URL : <http://kulk.ck.ua/files/zbirnuk-1.pdf> (дата доступу: 10.09.2022).
12. Трюхан О. Мотив гріха і покари як провідний у творчості Данила Братковського [Електронний ресурс]. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Бердянськ: Видавництво БДПУ. 2014. Випуск II. С. 78–88. URL : <http://www.bdpu.org/sites/bdpu.org/files/ifsk/stat/2truhan.pdf> (дата доступу: 18.08.2022).

13. Турчин О. Проблема особистісної та національної ідентичності героїв творів Д. Братковського у дискурсі барокової концепції універсальності. Наукові праці. Вип. 158. Т. 170. С. 85–89.

14. Borek P. Nowe materiały do biografii Daniela Bratkowskiego // *Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą*. Białystok : Instytut Badań na Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2012. S. 1103–1118.

15. Bratkowski D. *Świat po części przejrzany*. Warszawa: Neriton, 2011. S. 7–21.

16. Szymczak D. Zjawisko «cywilizacyjnego proteizmu» w życiu i twórczości Daniela Bratkowskiego. *Ruch Literacki*. 2010. R. LI. Z. 2. S. 137–155.

REFERENCES

1. Bai O. The ambivalence of Danylo Bratkovskyy's work: from aristocratic baroque to "golden freedom". [Ambivalentnist tvorchoosti Danyla Bratkovskoho: vid shliakhetskoho baroko do «zolotoi volnosti»] *Kyiv polonistic studios*. T. XXIV. Kyiv: Talkom, 2015. P. 297–300.

2. Bai O. Danylo Bratkovskyy's poetry in the light of the moralizing tendencies of the Baroque. [Poeziia Danyla Bratkovskoho u svitli moralizatorskykh tendentsii baroko.] *Kyiv polonistic studios*. T. XXVII. Kyiv: "Ukraine" University, 2016. P. 29–34.

3. Biryulina O. Sources for studying the life and work of Danylo Bratkovskyy. [Dzherela do vyvchennia zhyttia i tvorchoosti Danyla Bratkovskoho] *Volyn in the life and work of writers*. Lutsk: Tower, 1999. P. 17–21.

4. Bratkovskyy D. The world, considered in parts = *Świat po części przejrzany*: translation, sources, studies. [Svit, po chastynakh rozghlianutyi = *Świat po części przejrzany*: pereklad, dzherela, studii.] Lutsk: Publishing House of the Regional Printing House, 2004. 463 p.

5. Velichko S. *Chronicle*: in 2 volumes [Litopys: v 2 t.] / trans. V. Shevchuk. Kyiv: Dnipro, 1991. Vol. 2. 642 p.

6. Dovbyshchenko M. Danylo Bratkovskyy in the social and religious life of Volyn in the last third of the 17th–early 18th centuries. [Danylo Bratkovskyy v suspilno-relihiinomomu zhytti Volyni ostannoii tretyny 17–pochatku 18 st.] *Drohobyt'sky regional history collection* by / ed. L. Tymoshenko, L. Vynar, L. Voytovych, H. Hmiterek and others. Drohobych: Kolo, 2014. Vol. XVII–XVIII. P. 143–153.

7. Zhulynskyy M. Danylo Bratkovskyy - Volyn "observant of piety". [Danylo Bratkovskyy – volynskyy «bliustytel blahochestia».] *Ukrainian-Polish literary*

contexts of the Baroque era. Kyiv: [b. v.], 2004. C. 370–382. (Kyiv Polonistic Studies; vol. 6).

8. Igor Isichenko (Archbishop). History of Ukrainian literature [Istoriia ukrainskoi literatury] [Electronic resource]. URL: <http://www.bishop.kharkov.ua/kursi-lekcij/istoria-ukraienskoie-literaturi-per-pol-hih-st> (access date: 12.10.2022).

9. Kalantaevska G. Philosophical and ethical concept and vision of the world in Danylo Bratkovsky's poetry. [Filosofsko-etychne poniattia i bachennia svitu v poezii Danyla Bratkovskoho.] Philological treatises. 2009. No. 1. P. 29–36.

10. Korpanyuk M. Danylo Bratkovskyy: poet, patriot, the “khlopoman”. [Danylo Bratkovskyy: poet, patriot, «khlopoman».] Word and time. 1991. No. 11. P. 8–12.

11. Korpanyuk M. Poems of Danylo Bratkovskyy in processing by Vasyl Domanytskyy [Electronic resource]. Vasyl Domanytskyy: personality and scientific and creative heritage. Cherkasy: Yu. A. Chabanenko, 2011. C. 84–94. URL: <http://kulk.ck.ua/files/zbirnyk-1.pdf> (access date: 10.09.2022).

12. Tryukhan O. The motive of sin and punishment as a leading one in the work of Danylo Bratkovsky [Motyv hrikha i pokary yak providnyi u tvorchosti Danyla Bratkovskoho] [Electronic resource]. Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Berdyansk: BDPU Publishing House. 2014. Issue II. P. 78–88. URL: <http://www.bdpu.org/sites/bdpu.org/files/ifsk/stat/2truhan.pdf> (date of access: 18.08.2022).

13. O. Turchyn. The problem of personal and national identity of the heroes of D. Bratkovsky's works in the discourse of the baroque concept of universalism. [Problema osobystisnoi ta natsionalnoi identychnosti heroiv tvoriv D. Bratkovskoho u dyskursi barokovoi kontseptsii universalizmu.] Scientific works. Vol. 158. Vol. 170. P. 85–89. Borek P. Nowe materiały do biografii Daniela Bratkowskiego // Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą. Białystok: Instytut Badań na Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2012. S. 1103–1118.

14. Bratkowski D. Świat po części przezyrzany. Warszawa: Neriton, 2011. S. 7–21.

15. Szymczak D. Zjawisko «cywilizacyjnego proteizmu» w życiu i twórczości Daniela Bratkowskiego. Ruch Literacki. 2010. R. LI. Z. 2. S. 137–155.